

УДК 637.1.3

DOI:10.32680/2409-9260-2021-9-10-286-287-78-85

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РИНКУ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Місюк М. В., доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України директор Навчально-наукового інституту бізнесу і фінансів Подільського державного аграрно-технічного університету, м. Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: miskoalla88@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2903-7715

Місько А. М., аспірант, Подільський державний аграрно-технічний університет викладач кафедри фінансів та економіки; Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу м. Кам'янець-Подільський, Україна
e-mail: miskoalla88@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5429-3545

***Анотація.** Метою даного дослідження є аналіз стану виробництва, реалізація продукції молочного скотарства, висвітлення основних проблем досліджуваної галузі, розроблення напрямів вирішення зазначених в даному дослідженні проблем розвитку молочного скотарства в Україні.*

Методика дослідження. Спираючись на діалектичний метод пізнання, використано загальнонаукові методи дослідження, а саме: абстрактно-логічний, монографічний, порівняльного аналізу, а також системний підхід.

Результати. У статті розглянуто сучасний стан та тенденції розвитку молочного скотарства в Україні, динаміку поголів'я великої рогатої худоби, проаналізовано виробництво та реалізацію молока, досліджено їхню структуру. Визначено головні проблемні місця галузі.

Практична значущість. Визначення системних проблем розвитку галузі, заходів щодо підвищення конкурентоспроможності виробництва молочних продуктів та напрямів зміцнення конкурентних позицій України, що призведе до підвищення конкурентоспроможності української молочної продукції на ринку

***Ключові слова:** молочне скотарство; тваринництво; молоко, виробництво, споживання, продуктивність.*

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE DAIRY MARKET

Misyuk Mikola, Doctor of Economics, Professor, Honored Economist of Ukraine, Director of the Educational and Scientific Institute of Business and Finance, Podolsk State Agrarian Technical University, Kamyanets-Podilsky, Ukraine
e-mail: miskoalla88@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2903-7715

Misko Alla, postgraduate, Podolsk State Agrarian Technical University lecturer at the department of Finance and Economics; Podolsk special training and rehabilitation socio-economic college, Kamyanets-Podilsky, Ukraine
e-mail: miskoalla88@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5429-3545

***Abstract.** The purpose of this study is to analyze the state of production, sales of dairy products, highlighting the main problems of the study industry, development of solutions to the problems identified in this study of dairy development in Ukraine.*

Research methodology. Based on the dialectical method of cognition, general scientific research methods were used, namely: abstract-logical, monographic (in studying the state and features of the world dairy industry), comparative analysis; expert assessments; statistical groupings (when grouping regions of Ukraine by regions by milk yield and cattle breeding); as well as a systems approach, analysis and synthesis, induction and deduction and others in the field of economic research.

Results. The article considers the current state and trends in the development of dairy farming in Ukraine. The dynamics of cattle population is considered, milk production and sales are analyzed, their structure is studied. The main problem areas of the industry have been identified. Proposals have been made to improve the situation that has developed today in the dairy market.

Practical significance. Identifying systemic problems of industry development, measures to increase the competitiveness of dairy production and ways to strengthen the competitive position of Ukraine's dairy products will develop key priorities for the formation of an effective policy to increase the competitiveness of Ukrainian dairy products in the market. Tabl. : 5. Bibliogr. : 13.

***Keywords:** dairy cattle breeding; animal husbandry; milk, production, consumption, productivity.*

JEL Classification: Q100

Постановка проблеми. Молоко та молочні продукти є одними з популярних харчових продуктів населення. Відомо, що молоко виконує функцію захисного чинника для організму завдяки вмісту в ньому поживних речовин, головним чином, білка, лактози, мінеральних

солей, вітамінів тощо. Для отримання молока високої якості потрібно не лише правильно годувати тварин, а й дотримуватися санітарно-гігієнічних умов, порушення яких призводить до високої бактеріальної забрудненості молока, яке є сприятливим середовищем для розвитку мікроорганізмів.

В Україні, як і в усьому світі, відбуваються складні соціально-економічні та політичні процеси, що формують умови розвитку вітчизняної харчової промисловості, яка у глобальному вимірі є частиною світового ринку харчових продуктів. У той час, маючи безумовні успіхи в модернізації технології випуску молочної продукції, підвищенні її якості й розширенні асортименту, вітчизняна молокопереробна галузь все ще не вийшла на траєкторію стійкого розвитку. В країні спостерігається падіння рівня виробництва молочної продукції, підвищення цін на молочну сировину, недостатній рівень взаємодії між виробниками сировини і виробниками кінцевого продукту. Тому, питання виявлення основних чинників, що стримують розвиток молокопереробної галузі актуалізується на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку молокопереробного підкомплексу, присвячені праці вітчизняних учених, зокрема: П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, Н. Оляднічук, В. Радька, Т. Божидарніка, Т. Рудої, М. В Місюк, А.Є. Данкевича, В. Месель-Веселяка, М. Присяжнюка, П. Саблука, М. Федорова та інших.

Метадослідження. Метою наукової статті є аналіз сучасного стану ринку молокопереробної продукції та визначення основних напрямів підвищення її ефективності.

Основний матеріал. Скотарство – займає одне з провідних місць серед різноманітних галузей тваринництва і народного господарства України. Скотарство є джерелом найцінніших продуктів харчування, зокрема таких як молоко, м'ясо, а також сировина для легкої і харчової промисловості. Саме велика рогата худоба виробляє 95% молока від загального його виробництва. Молоко — це біологічна рідина, секрет молочної залози ссавців, яке забезпечує молодий організм всіма необхідними поживними, мінеральними і біологічно активними речовинами і є одним з основних продуктів харчування людини та сировиною для виробництва різних молочних продуктів [6]. Молоко містить біологічно повноцінні і легкозасвоюванні поживні речовини – білки, жири, вуглеводи, мінеральні речовини, вітаміни, ферменти і інші.

Збільшення обсягів виробництва молока і молочних продуктів, зростання економічної ефективності, що бере за основу підвищення продуктивності корів, зниження матеріальних, енергетичних і трудових витрат – ось запорука повноцінного розвитку молоко продуктового підкомплексу.

Відповідно до науково-обґрунтованих норм харчування кожна людина має споживати в середньому 380 кг (у перерахунку на молоко) молока і молочних продуктів, серед яких 120 кг молока у свіжому вигляді. Реально українці споживають 210 кг. Зарубіжний досвід свідчить про те, що в окремих країнах (Франція, Фінляндія, Польща та ін.) рівень споживання молока і молокопродуктів в розрахунку на одну особу населення перевищує 410 кг [3].

Поживна цінність молока та молочних продуктів зумовлюється вмістом у них білків, жирів, вуглеводів, вітамінів та мінеральних речовин. Поживна цінність молока значною мірою залежить від вмісту в ньому вітамінів, найважливішими серед яких є А, D, В1, В2, С, РР.

Особливості функціонування ринку молочних продуктів напряму залежить від особливостей молока як біологічного продукту.

Нижче наведена енергетична цінність основних продуктів молокопереробної галузі.

Таблиця 1

Енергетична цінність молочних продуктів

Продукт	Кількість	Енергетична цінність (ккал)	Білки (г)	Жири (г)	Вуглеводи (г)
Молоко коров'яче	100мл.	64	3,5	3,9	4,7
Молоко козяче	100мл.	69	3,2	4,4	4,8
Кефір	100мл.	51	2,8	3,2	4,1
Сметана	100мл.	294	2,6	30	2,8

Сир кисломолочний жирний	100гр.	175	17,7	10,1	3,5
Масло звичайне	100гр.	659	1,1	73,5	1,1
Ряжанка 4%	100мл.	67	2,8	4	4,2

Джерело: складено авторами за матеріалами Державної служби статистики України

Тенденція останніх років в Україні свідчить про те, що для молокопереробної галузі характерними є наступні моменти:

- скорочення поголів'я великої рогатої худоби – основного постачальника молочної сировини;

- зменшення виробництва молока усіх видів;

- покращання якості молока, закупленого на переробку [3].

Причинами скорочення споживання молочних продуктів в Україні є такі:

- втрата частини територій з декількома мільйонами споживачів;

- економічна криза, що зумовила падіння купівельної спроможності населення;

- зростання цін на молочні продукти;

- поширення анти трендів споживання молочних продуктів від промислових корів;

- необізнаність споживачів щодо корисності продукції та асортиментних груп [3].

Ситуація яка склалась сьогодні на ринку молокопереробної галузі являється прямим наслідком постійного скорочення обсягів продуктивного стада з постійним погіршенням ситуації.

Ситуацію по поголів'ю великої рогатої худоби наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка поголів'я великої рогатої худоби, тис. гол.

Рік	Усі категорії господарств	у тому числі			
		Сільсько-господарські підприємства, всього	з них		господарства населення
			с. г. підприємства	фермерські господарства	
1960	17 632,0	13 357,8	13 357,8	0,0	4 274,2
1990	24 623,4	21 083,3	21 083,3	0,0	3 540,1
2000	9 423,7	5 139,8	5 037,3	102,5	4 386,6
2005	6 514,1	2 601,3	2 491,8	109,5	4 022,3
2010	4 494,4	1 621,7	1 526,4	95,3	2 968,0
2011	4 425,8	1 613,6	1 510,6	103,0	2 915,2
2012	4 645,9	1 616,4	1 506,5	109,9	3 139,4
2013	4 534,0	1 549,3	1 437,5	111,8	3 096,5
2014	3 884,0	1 413,9	1 310,2	103,7	2 573,8
2015	3 750,3	1 376,8	1 270,5	106,3	2 479,8
2016	3 682,3	1 319,6	1 213,9	105,7	2 468,4
2017	3 530,8	1 273,1	1 166,6	106,5	2 364,2
2018	3 332,9	1 244,4	1 138,1	106,3	2 194,8
2019	3 092,0	1 152,8	1 049,5	103,3	2 042,5
2020	2 874,0	1 112,4	1 008,4	104,0	1 865,6

Відхилення 2020 р. до 2015 р. (+,-)	-876,3	-264,4	-262,1	-2,3	-614,2
---	--------	--------	--------	------	--------

Джерело: побудовано за даними збірника Тваринництво України 2020 р.]

У 1990 році поголів'я ВРХ досягнуло найвищих результатів, у всіх категоріях господарств воно становило 24623,4 тис. голів, в свою чергу в 2015 році воно становило 3750,3 в 8 разів менше в порівнянні із 1990 роком, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах в 1990 році даний показник становив 21083,3 тис. голів, а в господарствах населення даний показник склав 3 540,1 тис. гол.

Поголів'я стада великої рогатої худоби скоротилось майже в 9 разів при порівнянні 2020 року до 1990 року.

Проаналізувавши показники 2020 року і порівнявши їх із 2015 роком ми можемо сміливо стверджувати, що поголів'я ВРХ скоротилось на - 876,3 тис. голів загалом: та на - 264,4 тис. голів у сільськогосподарських підприємствах й на - 614,2 тис. голів у господарствах населення.

У зв'язку із скороченням поголів'я великої рогатої худоби виробництво молока у 2019 р. порівняно з 2015 р. у господарствах усіх категорій зменшилося з 9926,8 до 9880,0 тис. тонн. у сільськогосподарських підприємства – з 2728,6 тис. т до 2668,2 тис. тонн, тобто ми бачимо позитивну тенденцію, а в господарствах населення відповідно даний показник становить 6934,6 тис. тонн в 2019 році та 7946,2 тис. тонн в 2015 році. Скорочення виробництва молока відповідно становить 1011,6 тис. тонн.

Негативні процеси у скотарстві молочного напрямку обумовлені наступними чинниками:

- низький рівень інвестиційної привабливості галузі через переважну збитковість господарств;
- висока капітало- і трудомісткість виробничих процесів;
- зростання цін на енергетичні та інші ресурси, які потребує галузь;
- необхідність відведення значних площ сільськогосподарських угідь під кормові культури, сінокоси і пасовища;
- недостатній обсяг державних дотацій для тваринництва, скасування спеціального режиму повернення ПДВ [1].

Таблиця 4
Обсяг реалізації молока по господарствах різних форм власності за 2019 рік

Область	Усі категорії господарств			у тому числі			
				сільськогосподарські підприємства		господарства населення	
	Виробництво молока, тис.тонн	Виробництво молока на душу населення, кг	Середній річний удій молока від однієї корови, кг.	Виробництво молока, тис.тонн	Середній річний удій молока від однієї корови, кг.	Виробництво молока, тис. тонн	Середній річний удій молока від однієї корови, кг
Вінницька	763,3	493,917	5585	202,6	6550	560,7	5299
Волинська	369,2	357,96	4503	90,7	6422	278,5	4102
Дніпропетровська	285,4	89,8445	4075	70,6	5644	214,8	3718
Донецька	173,6	42,0156	5307	62,3	5408	111,3	5248
Житомирська	517,6	428,406	4620	113,6	4828	404	4563
Закарпатська	350,4	279,47	3872	1,6	1556	348,8	3896
Запорізька	220,1	130,437	4283	33,4	4708	186,7	4212
Івано-Франківська	428,9	313,5	4902	17,9	4960	411	4901
Київська	395,9	83,3755	6594	215,4	6799	180,5	6355

Кіровоградська	300,4	321,938	5716	61,5	5972	238,9	5650
Луганська	113,5	53,1392	4510	27,5	4042	86	4691
Львівська	480,9	191,433	4654	29,6	5224	451,3	4621
Миколаївська	299,0	266,988	4859	47,4	6907	251,6	4597
Одеська	321,0	135,033	3331	29,9	3888	291,1	3282
Полтавська	758,5	546,864	6133	397	6516	361,5	5741
Рівненська	358,2	310,668	4304	65,3	4985	292,9	4175
Сумська	396,2	370,904	5099	165,7	5130	230,5	5076
Тернопільська	455,1	438,144	5171	87,3	7222	367,8	4847
Харківська	519,3	195,336	5792	241,4	7140	277,9	4936
Херсонська	283,3	275,61	4525	46,5	7615	236,8	4188
Хмельницька	635,8	506,735	4841	174,6	6404	461,2	4430
Черкаська	467,2	391,913	6276	291,1	6659	176,1	5713
Чернівецька	259,8	288,154	4890	10,6	3616	249,2	4965
Чернігівська	510,6	515,081	5268	245,1	5905	265,5	4775
Україна	9663,2	230,613	4962,9	2728,6	5587,5	6934,6	4749,2

Джерело: складено авторами за матеріалами Державної служби статистики України

Проаналізувавши дані що наведені у таблиці 4 обсяг реалізації молока по господарствах різних форм власності за 2019 рік ми можемо побачити, що реалізація молока в усіх категоріях господарств становила 9663,2 тис. тон, відповідно в сільськогосподарських підприємствах – 2728,6 тис. тон, а від господарств населення – 6934,6 тис. тон.

Таблиця 5

Надходження молока від сільськогосподарських тварин усіх видів на переробні підприємства з 2010 по 2020 рр., тис. т

Рік	Загальне надходження	Із загального обсягу					
		Закуплено	у тому числі			прийнято на давальницьких засадах	надійшло на переробку власного молока
			с.г. підприємства	господарства населення	інших господарських підприємств		
2010	4793,2	4737,2	1890,4	2544,2	302,7	42,1	13,9
2011	4615,1	4547,0	2030,1	2155,3	361,6	59,4	8,7
2012	4716,4	4691,6	2277,7	2007,2	406,7	15,2	9,6
2013	4570,2	4545,3	2325,1	182,4	396,2	5,7	19,2
2014	4646,6	4617,0	2428,2	1737,0	451,7	6,9	22,8
2015	4251,2	4089,8	2412,8	1346,1	330,9	137,8	23,6
2016	4182,7	3709,7	2511,9	1197,8	-	440,9	32,1
2017	4348,3	3927,8	2688,5	1239,3	-	395,9	24,6
2018	4179,2	3808,5	2719,9	1088,6	-	345,7	25,0
2019	3800,0	3461,5	2610,4	851,1	-	318,1	20,4
2020	3811,8	3289,1	2556,0	733,1	-	202,6	20,1
Відхилення 2020 р. до 2015 р. (+,-)	-439,4	-800,7	143,2	-613,0	-330,9	64,8	-3,5

Джерело: складено автором за матеріалами [14]

Основну кількість виробленого молока споживає населення. Зокрема, 20% молока селяни згодовують тваринам, 50% споживають родиною та лише 15% реалізовується на роздрібно-продовольчих або на стихійних ринках, вуличній торгівлі [7].

Таблиця 3

Динаміка виробництва молока по Україні, тис. тон.

За регіонами	2010			2015			2019					
	Всього	в тому числі		Всього	в тому числі		Всього	в тому числі				
		с. г. підприємства	фермерські господарства		господарства населення	с. г. підприємства		фермерські господарства	господарства населення	с. г. підприємства	фермерські господарства	господарства населення
АР Крим	349,5	32,3	1,5	315,7
Дніпропетровська	342,0	63,5	2,2	276,3	350,5	81,7	5,9	262,9	291,6	70,6	6,2	214,8
Донецька	340,6	128,5	1,5	210,6	229,6	83,3	1,7	144,6	174,9	62,3	1,3	111,3
Запорізька	264,0	35,4	2,3	226,3	262,6	32,5	1,9	228,2	220,8	33,4	0,7	186,7
Кіровоградська	347,3	40,7	4,2	302,4	315,2	51,2	4,6	259,4	304,3	61,5	3,9	238,9
Луганська	290,0	52,4	5,6	232,0	168,2	41,9	9,5	116,8	119,1	27,5	5,6	86,0
Миколаївська	365,7	29,2	1,7	334,8	346,8	37,8	3,0	306,0	302,3	47,4	3,3	251,6
Одеська	405,9	42,1	2,1	361,7	386,9	36,9	1,6	348,4	321,5	29,9	0,5	291,1
Херсонська	455,8	175,2	0,8	279,8	301,3	40,0	1,3	260,0	292,7	46,5	9,4	236,8
Всього СТЕП	3160,8	599,3	21,9	2539,6	2361,1	405,3	29,5	1926,3	2027,2	379,1	30,9	1617,2
Вінницька	844,2	139,6	8,1	696,5	853,1	193,0	14,7	645,4	783,2	202,6	19,9	560,7
Київська	458,0	196,7	6,9	254,4	454,2	212,8	7,9	233,5	404,6	215,4	8,7	180,5
Полтавська	707,2	302,5	5,8	398,9	811,5	424,8	17,0	369,7	787,5	397,0	29,0	361,5
Сумська	439,7	142,8	9,2	287,7	431,5	175,1	13,9	242,5	415,7	165,7	19,5	230,5
Тернопільська	416,9	34,5	0,2	382,2	461,5	58,8	0,8	401,9	456,2	87,3	1,1	367,8
Харківська	473,7	175,2	6,5	292,0	535,1	232,6	10,6	291,9	528,7	241,4	9,4	277,9
Хмельницька	616,5	102,3	8,4	505,8	600,9	151,6	20,5	428,8	665,5	174,6	29,7	461,2
Черкаська	486,8	216,0	7,9	262,9	541,7	294,0	11,6	236,1	479,4	291,1	12,2	176,1
Чернівецька	309,1	19,6	1,0	288,5		17,4	1,0	276,6	260,1	10,6	0,3	249,2
Всього ЛІСОСТЕП	4752,1	1329,2	54,0	3368,9	4689,5	1760,1	98,0	3126,4	4780,9	1785,7	129,8	2865,4
Волинська	455,3	71,7	5,1	378,5	434,0	74,9	8,8	350,3	381,0	90,7	11,8	278,5
Житомирська	587,3	88,8	9,0	489,5	590,4	101,0	12,0	477,4	526,9	113,6	9,3	404,0
Закарпатська	392,8	6,0	1,0	385,8	360,0	3,5	1,9	354,6	352,0	1,6	1,6	348,8
Івано-Франківська	467,7	11,3	2,3	454,1	476,6	16,7	2,6	457,3	433,0	17,9	4,1	411,0
Львівська	258,7	22,9	3,8	232,0	575,9	25,6	4,7	545,6	487,6	29,6	6,7	451,3
Рівненська	435,8	42,3	3,1	390,4	439,3	63,2	2,5	373,6	360,9	65,3	2,7	292,9
Чернігівська	593,0	193,8	11,9	387,3		217,9	18,3	334,7	530,5	245,1	19,9	265,5
Всього ПОЛІССЯ	3190,6	436,8	36,2	2717,6	2876,2	502,8	50,8	2893,5	3071,9	563,8	56,1	2452,0
УКРАЇНА	11103,5	2365,3	112,1	8626,1	9926,8	2668,2	178,3	7946,2	9880,0	2728,6	216,8	6934,6

Джерело: Дані наведено без врахування тимчасово анексованих і окупованих територій України

Необхідно відмітити, як позитивну сторону, поступове вдосконалення інтеграційних процесів з приватними виробниками молока, впроваджуються нові механізми взаємовідносин з ними: створюються та обладнуються в населених пунктах молокоприймальні пункти, спрощується систем взаєморозрахунків [7]. У таблиці 5 наведено розрахунки по надходженню молока від сільськогосподарських тварин усіх видів на переробні підприємства у періоді з 2010 по 2020 роки.

Проаналізувавши дані таблиці 4 та 5, де ми бачимо зменшення поголів'я великої рогатої худоби у продовж 2015-2020 років усіх категорій господарств на – 876,3 тис. голів, що стало неминучим зменшенням надходження молока на переробні підприємства за той самий період на 439,4 тис. тон.

Отже, відповідно до зазначеної нами ситуації на ринку виробництва, реалізації та переробки молочної продукції ми бачимо скороченням ринків збуту української продукції зменшення кількості великої рогатої худоби, що є наслідком скорочення обсягів виробництва молока.

Дослідивши ситуацію яка склалась на ринку молокопродуктів можна зробити висновок, що виробництво молока у 2019 р. порівняно з 2015 р. у господарствах усіх категорій зменшилося з 9926,8 до 9880,0 тис. тон. у сільськогосподарських підприємства – з 2728,6 тис. т до 2668,2 тис. т.

Причиною тому стало скорочення поголів'я великої рогатої худоби, що скоротилось на 876,3 тис. голів загалом та на 264,4 тис. голів в сільськогосподарських підприємствах й на 614,2 тис. голів в господарствах населення.

Висновки. На нашу думку, вирішення окреслених проблем можливо при дотриманні концепції розвитку молочної галузі. Зокрема, повинна бути державна підтримка молочної галузі, яка включатиме: державні дотації (повернення спецрежиму ПДВ); використання Аграрного Фонду для фінансових та товарних інтервенцій; державні субсидії для стимулювання експорту молочної продукції; державні тендерні закупівлі молочної продукції тільки від виробників; створення Фонду підтримки тваринництва (введення норм: 25 голів на 100 га); створення спеціального рахунку для акумуляції митних надходжень від імпорту молочних продуктів; звільнення від сплати ПДВ на імпортне обладнання для молочного скотарства та переробної галузі.

Список літератури

1. Аверчева Н.О. Підвищення якості молока як основа конкурентоспроможності продукції на Європейському ринку. *Агросвіт*. 2019. №22. С. 19-30
2. Джеджула В.В., Спіфанова І.Ю., Дзюбо М.Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності підприємств молочної галузі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 12–14.
3. Карпенко В. Л. Аналіз стану розвитку молокопереробної галузі України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. №5. С. 90-101.
4. Керанчук Т.Л. Молочна галузь України: перспективи і проблеми розвитку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3(08). С. 133–136. URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/25.pdf. (дата звернення 15.10.2021)
5. Мамчур В. А. Інституційно-економічний механізм розвитку ринку молока і молокопродуктів. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 41-49.
6. Машкін М. І., Париш Н. М. Технологія молока і молочних продуктів. Навчальне видання. Київ. Вища освіта, 2006. 351 с.
7. Місюк М. В. Заходим М. В. Становлення та розвиток регіонального ринку молока. *Науковий вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 3(1). С. 199-204.
8. Мошковська О. А. Аналіз сучасного стану молокопродуктового підкомплексу України, проблем його розвитку та шляхів їх вирішення. *Агросвіт*. 2019. № 18. С. 16–23.
9. Свідерська І. М., Варченко О. О. Удосконалення системи управління фінансовими ресурсами вітчизняних молокопереробних підприємств. *Інноваційна економіка*. 2017. № 9-10. С. 118-124.
10. Степанчук С.О., Єфісько Ю.Ю. Стан та перспективи розвитку молочного ринку України. *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 99–102.
11. Тваринництво України 2020 р. : статистичний щорічник. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.01.2021).
12. Тивончук С.В., Тивончук Я.О., Павлоцька Т.П. Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 25–31.

13. Тюха І. В., Стеценко О. Д. Стан та тенденції розвитку вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. Ефективна економіка. 2017. № 3. URL :<http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=5427>. (дата звернення: 22.01.2021).

References

1. Avercheva, N.O. (2019). Improving the quality of milk as the basis for the competitiveness of products in the European market. *Ahrosvit*. 22, 19-30 [inUkrainian].
2. Dzhedzhula, V.V. & Yepifanova, I.Yu. & Dziubko, M.Yu. (2018). Directions of improving the efficiency of dairy enterprises. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 11, 12-14 [inUkrainian].
3. Karpenko, V. L. (2020). Analysis of the state of development of the milk processing industry of Ukraine. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*. 5, 90-101 [inUkrainian].
4. Keranchuk, T.L. (2017). Dairy industry of Ukraine: prospects and problems of development. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. 3(08), 133-136. doi: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/25.pdf.
5. Mamchur, V. A. (2017). Institutional and economic mechanism for the development of the milk and milk products market. *Ekonomika APK*. 4, 41-49 [inUkrainian].
6. Mashkin, M. I. & Parysh, N. M. (2006). *Tekhnolohiia moloka i molochnykh produktiv. Navchal'ne vydannia*. Kyiv. Vyscha osvita 351[in Ukrainian].
7. Misiuk, M. V. & Zakhodym, M. V. (2014). Formation and development of the regional milk market. *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Serii : Ekonomika*. 19, 3(1), 199-204 [inUkrainian].
8. Moshkovs'ka, O. A. (2019). Analysis of the current state of milk production subcomplex of Ukraine, problems of its development and ways to solve them. *Ahrosvit*. 18, 16-23 [inUkrainian].
9. Sviders'ka, I. M. & Varchenko, O. O. (2017). Improvement of the financial resources management system of domestic dairy processing enterprises. *Innovatsijna ekonomika*. 9-10 [71], 118-124 [inUkrainian].
10. Stepanchuk, S.O. & Yefis'ko, Yu.Yu. (2018). State and prospects of development of the dairy market of Ukraine. *Ekonomika ta derzhava*. 5, 99-102 [inUkrainian].
11. *Tvarynnytstvo Ukrainy (2020) : statystychnyj schorichnyk*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
12. Tyvonchuk, S.V. & Tyvonchuk, Ya.O. & Pavlots'ka, T.P. (2017). Development of the milk production market in Ukraine in the context of European integration processes. *Ekonomika APK*. 4. 25-31 [inUkrainian].
13. Tiukha, I. V. & Stetsenko, O. D. State and trends in the development of the domestic market of milk and dairy products. *Efektyvna ekonomika*, 3. Retrieved from <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=5427>. [inUkrainian].